

GALİB b. ABDURRAHMAN

(غالب بن عبد الرحمن)

Galib b. Abdurrahmân es-Sıklabî
(ö. 371/981)**Endülüslü kumandan.**

Endülüs Emevî Halifesi III. Abdurrahman'ın Slav asıllı (Sıklabî) âzâtlılarından olup halife kendisine "oğlum" diye hitap ettiği için İbn Abdurrahman künyeyle anılır. Hayatının ilk dönemleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. III. Abdurrahman, II. Hakem ve II. Hişâm dönemlerinde kuzeydeki hıristiyan İspanyol krallıklarına ve Kuzey Afrika'da İdrîsîler ve Fâtımîler'e karşı düzenlenen seferlerdeki başarılarıyla kendini gösterdi. 946 yılında, III. Abdurrahman tarafından Endülüs'ün kuzey sınırına düzenlenecek yaz seferleri esnasında askerî garnizon olarak kullanılmak üzere Medînetüssâlim'i (Medinaceli) tahkim etmekle görevlendirildiği ve bu işi tamamladıktan sonra Sağrûlâ'lâ (Aragon) hâkimi olarak tayin edildiği anlaşılmaktadır. 342'de (953) Kastilya topraklarına başarılı bir sefer düzenledi. Bunun üzerine III. Abdurrahman onu, 344 (955) yılında Meriye'yi (Almeria) yağmalayan Fâtımîler'den intikam alması için seksen gemilik bir donanmanın başında Kuzey Afrika'ya yolladı. Gâlib ilk hücumunda başarılı olamıyorsa da ikincisinde Fâtımî kuvvetlerini hezime uğrattı. Kastilya üzerine düzenlediği seferlerle 352'de (963) Kalahurra'yı (Calahorra), iki yıl sonra da Gormaz Kalesi'ni zaptetti. III. Abdurrahman'ın yerine geçen oğlu II. Hakem, 360'ta (971) Normanlar'a karşı hazırlanan kara ve deniz kuvvetlerinin başkumandanlığını ona verdi. İki yıl sonra, Fâtımîler'in desteğiyle Endülüs Emevîleri aleyhine Mağrib'de siyasî ve askerî faaliyetlerde bulunan İdrîsîler'e karşı gönderilen ordu- nun başkumandanlığına da Gâlib getirildi. Bu sırada kazandığı zaferlerle İdrîsîler Devleti'ni çökerterek Mağrib'de hutbenin II. Hakem adına okunmasını sağladı. Gâlib 364 (975) yılında muzaffer bir kumandan olarak Kurtuba'ya döndüğünde beraberinde İdrîsîler hânedanının son temsilcilerinden Hasan b. Kenûn ve bazı devlet adamları da bulunuyordu. Öte yandan bu sırada, Endülüs ordusunun Mağrib'le meşgul olmasından faydalanmak isteyen Kastilya ve Navarra (Nebre) kralıklarının teşkil ettiği mütefrik hıristiyan ordusunun Gormaz'a hücum ettiği haberi geldi. II. Hakem bu orduyu geri püskürtme işini yine Gâlib'e

havale etti. Gâlib bu görevini de başarıyla tamamlayarak bol miktarda ganimetle Kurtuba'ya döndü. Halife bunun üzerine ona iki altın kılıç hediye ederek "zü's-seyfeyn" lakabı ve vezirlik rütbesi verdi. Ancak Gâlib'in nüfuz ve itibarının artması rakiplerini rahatsız etti. Bunların başında hâcib Ca'fer el-Mushaffî geliyordu. Bu rekabet çok geçmeden iki devlet adasının arasının açılmasına sebep oldu. Bu sırada yıldızı parlamaya başlayan ve Emevî tahtını ele geçirmeyi planlayan İbn Ebû Âmir (el-Mansûr), Mushaffî'yi yalnız bırakmak için Gâlib'i kendi yanına çekmeye çalıştı. II. Hakem'in câriyesi Subh'un aracılığıyla, Gâlib'in "zü'l-vizâreteyn" lakabı ile Sağrûlâ'lâ bölgesinin idaresiyle görevlendirilmesini, kendisinin de hilâfet ordusunun başkumandanı olarak tayin edilmesini sağladı. İbn Ebû Âmir'in bu yükselişinden endişeye kapılan Mushaffî ise onu engellemek için Gâlib'in kızını oğluyla evlendirerek eski hasmı ile arasını düzeltmek istedi. Ancak İbn Ebû Âmir Gâlib'in kızıyla evlenerek Mushaffî'nin planını bozdu (367/977); Halife II. Hişâm nezdindeki nüfuzunu kullanarak Mushaffî'yi azlettirdi ve yerine Gâlib'in getirilmesini sağladı.

İbn Ebû Âmir'i iyi tanıyanlar, onun II. Hişâm'ın zayıf kişiliğinden faydalanarak Endülüs Emevî halifeliğini ele geçirmek niyetinde olduğunu anlamakta gecikmediler. Bunlar aynı zamanda Gâlib'i, İbn Ebû Âmir karşısında Emevî hânedanının haklarını koruyacak yegâne kişi kabul ediyorlardı. Bu durumun farkında olan Gâlib, Medînetüssâlim'de verdiği bir ziyafet esnasında İbn Ebû Âmir'e hücum etmiş de bir sonuç alamadı. 371'de (981) Gormaz'la Atienza arasında bulunan San Vicente bölgesinde İbn Ebû Âmir'le yeniden karşılaştı ve galip gelmek üzere olduğu bir anda âniden vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hayyân, *el-Muktebes fî aḥbârî beledi'l-Endelüs* (nşr. A. Ali el-Haccî), Beyrut 1965, bk. İndeks; İbn Bessâm eş-Şenterînî, *ez-Zaḥire fî meḥâsini ehli'l-Cezîre* (nşr. İhsan Abbas), Kahire 1365, IV/1, s. 48-49; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, II, 255-257, 285-299; İbnü'l-Hatîb, *A' mâlû'l-a' lām* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, s. 62-65; *Zîkru bilâdi'l-Endelüs* (nşr. L. Molina), Madrid 1983, s. 179; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Paris 1967, III, 22, 58, 80, 122, 318; Anwar G. Chejne, *Muslim Spain*, Minneapolis 1974, s. 37, 40-41; R. Dozy, *Historia de los musulmanes españoles*, Madrid 1984, III, 76, 89 vd., 111 vd., 129-138, 150-160; C. Sanchez-Albornoz, *España Musulmana*, Madrid 1986, I, 420-440; A. Huici Miranda, "Ghâlib b. 'Abd al-Raḥmân", *EF²* (İng.), II, 997-998.

MEHMET ÖZDEMİR

GALİB DEDE

(bk. ŞEYH GALİB).

GALİB MİRZA ESEDULLAH

(1797-1869)

Türk asıllı Hint-Pakistan şairi.

27 Aralık 1797'de Hindistan'da Dekken yarımadasında yer alan Türk-İslâm kültürünün tanınmış merkezlerinden Agra'da doğdu. Lakabı Necmüddeve ve Debîrümülk, mahlası Gâlib, şöhreti Esedulah'tır. Dedesi Kükân (Ghokan) Beg Han soylu bir Türk ailesine mensuptu. Leknev'de Âsafüddeve'nin ve Haydarâbâd nizamı Ali Han'ın hizmetinde bulunan babası Abdullah Beg Han, yolsuzlukları önlemek için gittiği Alvar şehrinde şehid olmuştu. Bunun üzerine Alvar valisi, bu sırada beş yaşında olan Gâlib ile kardeşi Yûsuf'a iki köy tahsis etti. Anne tarafından da tanınmış bir aileye mensup olan Gâlib, İngilizler'in Agra yöneticiliğine tayin ettiği amcası Nasrullah Beg Han tarafından yetiştirildi. Dokuz yaşında iken amcasının vefatı üzerine İngiliz mahkemesinin kararı ile amcasının kayınbiraderinin himayesine verildi. Ancak Gâlib büyük dayısının mâlikânesinde rahat bir hayat sürmeye başladı. Burada bazı âlimlerin yanı sıra ünlü şair Ekberâbâd'den de ders aldı. İran edebiyatının tanınmış şairlerinden Bidîl'i şiirleriyle tanıdı. Önceleri Zerdüşt iken Müslümanlığı kabul eden hocası Abdüssamed'in Gâlib'in şiir yeteneğinin gelişmesi üzerinde büyük etkisi oldu. Başlangıçta Farsça-Hintçe karışık şiirler yazan Gâlib gençlik döneminde Farsça şiir yazmaya ağırlık verdi. Daha sonra Urduca gazeller yazmaya başladı.

1810'da Fîrûzpûr Valisi Çerkan'ın küçük kardeşi Nevvâb İlahî Bahş'ın kızı İmrao Begüm ile evlendi. Bu hanımdan yedi çocuğu olduysa da hiçbiri yaşamadı. Gâlib evlendikten bir süre sonra Delhi'ye yerleşti. Kalkûta'da bulunduğu 1828-1831 yılları dışında Delhi'den ayrılmadı. Amcasının ölümü üzerine Lord Lake'nin emriyle kardeşi Yûsuf'la birlikte kendisine verilen, ancak bir türlü eline geçmeyen parayı alabilmek için açtığı dava uzun yıllar sürmesine rağmen sonuçlanmadı. Bu arada bir müfettiş tarafından kumar oynadığına dair verilen rapor üzerine tutuklandı. Bir müddet sonra dostları sayesinde serbest bırakıldı. Rakibi saray şairi Zevk Muhammed'in ölümü

(1854) üzerine Vâcîd Ali Şah'ın şiir müsâhibliğine tayin edildi ve onun oğullarının hocası oldu. 9 Mayıs 1857'de gittikçe artan İngiliz baskısına karşı Delhi'nin kuzeyinde Hindû ve müslümanların birlikte başlattıkları isyan hareketi İngiliz sömürge ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı. Birçok öğretmen ve aydın gözaltına alınarak sorgulandı. Sistemli bir propaganda ile, Hindistan'da bulunmalarının amacını modern hayatın dışında kalmış olan ülkeyi eğitmek ve uygarlaştırmak olarak açıklayan İngilizler'le yerli halk arasında bu direniş hareketinden sonra doğan gerginlik ortamında İngiltere halkın geleneklerini değiştirme siyasetinden vazgeçmek zorunda kaldı. İngilizler'in kontrolü altında bulunan son Bâbürlü hükümdarı II. Bahadır Şah, isyancılarla ilişkisi olduğu gerekçesiyle Gâlib'i gözaltına alarak uzun süren sorgulamalara tâbi tuttu. Serbest bırakıldıktan sonra Râmpûr Valisi Newvâb Yûsuf Ali Han tarafından kendisine ömür boyu maaş bağlandı. 15 Şubat 1869'da Delhi'de öldü.

Yüzyıllarca Farsça ile devam etmiş olan Hint müslümanlarının şiirinin, Urdu dilinin gelişmesi sonucu XX. yüzyılda bir atılım yapabilmesinde Gâlib son derece önemli bir rol oynamıştır. Urdu edebiyatının Farsça ve giderek yerleşmekte olan İngilizce karşısında bir geleceği olmadığı şeklindeki yaygın kanaati kabul etmeyen aydınlar arasında yer alan Gâlib Urdu şiir ve nesrinin gelişmesi için azimle çalıştı. Yeni şiirin Gâlib'in açtığı çağırda ilerleyeceğine inananlarla, onun tabiata aşırı bağlı anlayışının gelenekten kopma ve sapmadan başka bir şey olmadığını ileri sürenlerin tartışması uzun süre devam etti. Muhammed İkbâl bir şiirinde Gâlib'in tavrını, "şarabı daha acı kılmak için kadehi de eritip şaraba katmak" şeklinde ifade etmiştir. İkbâl, *Câvidnâme* adlı eserinin Müştêfî (Jüpiter) feleği bölümünde Gâlib'le şiir üzerine konuşur.

İlk olarak çağdaşlarından şair Hüseyin Eltaf Hâli, *Yâdigâr-ı Gâlib* adlı eserinde şairin Hint-Pakistan edebiyatındaki yeri ve tesiri üzerinde durmuş, bu eseri Abdüllatîf'in *Ghâlib*'i ve Muhammed İkrâm'ın *Ghalib-Nama* adlı kitabı takip etmiştir. Gâlib'in şiirlerinde uhrevî olana özlem yerine dünyevî yoğunlaşma ağır basar. Gâlib Mirza esas olarak dünyevî bir şairdir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'i ve Hz. Ali'yi öven şiirler de

yazmıştır. Gâlib, tabiatı kendi dönemine kadar görülmemiş ölçüde müstakil bir unsur olarak işlemesiyle aykırı, insana yaklaşımıyla hümanist, evren ve hayat karşısında mistik, özgür yaratılışının sevgiyle birden fazla üç dilden oluşan bir şiirin kendisinde doğduğu orijinal bir şairdir. Eserleri ve etkisiyle modern çağa doğru bir başlangıçtır. Şiir dilinin günlük konuşma dilinden farklı olduğu düşüncesini modern Urdu şiirine yerleştirerek daha başlangıçta sağlam bir temel atmıştır. Hint kıtası İslâm şiirinde Ekber-i Allahâbâdî şiir değerleriyle hayatın mizah olarak uyumu, Gâlib insanîcî unsurun tamamlanması, İkbâl ise İslâm metafiziğinin toparlayıcı ve belirleyici derecede yer alması olarak kabul edilebilir.

Eserleri. 1. *Dîvân-ı Urdu*. İlk baskısı 1841'de yapılan eser yeni şiirlerin de eklenmesiyle şairin sağlığında Delhi'de dört defa basılmıştır. Gâlib'in ölümünden sonra da çeşitli baskıları yapılan eser son olarak İmtiyâz Ali Arşî tarafından yayımlanmıştır (Aligarh 1958). 2. *Külliyât-ı Nazm*. Farsça kaside, gazel, küçük mesnevi ve kıtalardan ibarettir. İlk olarak 1845'te yayımlanan eserin çeşitli baskıları vardır (Leknev 1862, 1924). 3. *Külliyât-ı Neşr* (Leknev 1868). Şu eserleri ihtiva eder: a) *Penc Genc-i Âheng*. Mektup yazma usulleri, lakaplar, Farsça'nın esasları, terimler ve dilin yapısıyla ilgili konularla şairin kendi şiirlerinden yaptığı seçmeleri ihtiva eder. b) *Mihr-i Nîm Rûz*. Eserin "Pertevistân" adını taşıyan birinci bölümü bir Bâbürlü tarihidir. Eserin ikinci bölümü yazılmamıştır. c) *Destenbû*. 1857 Hint-müslüman direnişini anlatan bir eserdir. 4. *Qâṭi-ı Burhân* (Leknev 1862). *Burhân-ı Qâṭi* adlı Farsça sözlüğün tenkidinden ibarettir. Müellif eserini bazı ilâvelerle birlikte *Direfş-i Kâviyânî* adıyla da yayımlamıştır (Leknev 1865). 5. *Üd-i Hindî, Urdu ey Mu'allâ*. İki mektup derlemesi olup birincisinde 162, ikincisinde 472 mektup vardır. İlk eser 1868'de Mîret'te (Meerut), ikincisi 1899'da yine Mîret'te ve bazı mektupların da eklenmesiyle 1922'de Lahor'da basılmıştır. 6. *Külliyât-ı Nazm-ı Fârsî*. Gâlib'in 1835'te *Meyhâne-i Ârzû* adıyla düzenlenen Farsça divanı 1945'te; çeşitli mesnevi, kaside, gazel ve rubâîlerini ihtiva eden Farsça *Külliyât-ı* da 1963'te yayımlanmıştır. 7. *Ebr-i Güherbâr* (Delhi 1281). Hz. Peygamber'in gazvelerini Firdevsî'nin *Şâhnâme*'si ve Nizâ-

mî'nin *İskendernâme*'si tarzında yazmaya başlayan Gâlib ancak giriş kısmını kaleme alabilmiştir. 8. *Sebed-i Çîn*. *Külliyât*'ına girmeyen şiirlerini ihtiva eder. Eser ilk olarak 1867'de yayımlanmış, daha sonra 1938'de Delhi'de basılmıştır. 9. *Sebed-i Bâğ-ı Dü Der*. *Sebed-i Çîn*'in tamamı olarak kabul edilen eserin birinci bölümü *Sebed-i Çîn* ile onda yer almayan bazı şiirleri, ikinci bölümü *Külliyât-ı Neşr*'de bulunmayan bazı metinleri ihtiva eder. 10. *Du'â ey Şabâh* (Leknev, ts.). Hz. Ali'den nakledilen bir duanın manzum olarak Farsça'ya tercümesidir. Gâlib'in diğer eserleri de şunlardır: *Müteferriqât-ı Gâlib* (Râmpûr 1947), *İntihâb-ı Gâlib* (Lahor 1943), *Mekâtib-i Gâlib* (1937), *Nâdirât-ı Gâlib* (Karaçi 1919), *Nükât-ı Rik'ât* (Delhi 1867), *Kâdirnâme* (Delhi 1281), *Leṭâ'if-i Gaybî* (Delhi 1281), *Tiğ-i Tîz* (Delhi 1867).

BİBLİYOGRAFYA :

Mirza Asad Allah Khan Called Ghalib, Madras 1922; Muhammed İkbâl, *Şarktan Haber* (trc. Ali Nihad Tarlan), Ankara 1956, s. 133; R. Russell, *Ghalib 1797-1869: Life and Letters*, London 1969; *Ghalib: the Poet and his Age* (ed. R. Russell), London 1972; Ram Malik, *Mirza Ghalib*, New Delhi 1980; Zülfikar Ali Han, *Doğudan Bir Ses* (trc. Turgut Akman), İstanbul 1981, s. 20; Muhammed Sadîq, *A History of Urdu Literature*, Delhi 1984, s. 228-277; David Lelyveld, "Eloquence and Authority in Urdu: Poetry, Oratory and Film", *Shariat and Ambiguity in South Asian Islam* (ed. K. P. Ewing), Delhi 1988, s. 98-105; A. Bausani, "The Position of Ghalib (1796-1869) in the History of Urdu and Indo-Persian Poetry", *Isl.*, XXIV (1959), s. 99-127; a.mlf., "Ghalib", *EP*² (İng.), II, 1000-1001; Abdülhay Habîbî, "Ḥaşâ'îş ve 'Arzeşhâ-yi Şîr-i Fârsî-yî Gâlib-i Dihlevî", *Yağmâ*, sy. 251, Tahran 1389, s. 249-255; Şeffî Kudekânî, "Gâlib-i Dihlevî", *Hüner ü Merdüm*, sy. 69, Tahran 1968, s. 24-29; Safdar Ali Baig, "The Mystical Poetry of Ghalib", *IC*, XXXIII (1969), s. 97-108; Abdülkadir Karahan, "Farsça ve Urduca'nın Şiir Dehası Esedullah Han Galib", *TK*, IX/100 (1971), s. 369-371; Th. Menzel, "Gâlib", *IDM*, XIV/2, s. 434-444; "Gâlib Dihlevî Mîrzâ Esedullah Hân", *DMF*, II, 1799.

KÂMİL EŞFAK BERKİ

GALİB PAŞA, Mehmed Said

(1763-1829)

Osmanlı sadrazamı.

İstanbul'da doğdu. Mektûbî-i Sadâret-i Âlî Kalemî başhalifesi olan Seyyid Ahmed Efendi'nin oğludur. Babasının 1774 yılında ölümü üzerine aynı kalemde babasının halefi olan Berrî Abdullah Efen-